
РОДОВИТЕ ПРИВИЛЕГИИ В ДРЕВНИЯ ИЗТОК

Георги Л. МАНОЛОВ*

FAMILY PRIVILEGES IN THE ANCIENT EAST

Georgi L. MANOLOV*

Abstract: *The first authentic privileges in human history, which arose in the period XXX-VII century BC in the Ancient East, are analyzed. These tribal privileges appeared in the city-states of Mesopotamia, Sumer, Akkad, and Assyria, and directly affected the tribal aristocracy in these societies. Relevant conclusions have been made about the reasons for their genesis, distribution and development in the ancient world.*

Key words: *power, tribal privileges, political privileges*

Анализът на съществуващите привилегии, които са заченати в най-дълбока древност, ще започнем първо с формирането и представянето на този тип „права“ в архаична Месопотамия, доколкото именно тогава се появяват едни от най-ранните исторически аналози (и проявления) на привилегиите изобщо. Още повече че тези привилегии имат родов произход, засягат малка част от властва-

* Авторът е професор, доктор на политическите науки, президент на Висшето училище по сигурност и икономика – Пловдив.

* The author is a Professor, Doctor of Political Sciences, president of the Higher School of Security and Economics – Plovdiv.

щите елити и напълно естествено се вписват в техния начин на живот, бит и култура. Нещо повече, те (привилегиите) се развиват в много специфични социални условия, когато изобщо не съществуват държави, което е друго важно обстоятелство да се опитаме да разкрием дълбоките им корени и удивителната им жилавост в обществото.

ПРИВИЛЕГИИТЕ В МЕСОПОТАМИЯ (IV ХИЛ. ПР.Н.Е. – I ХИЛ. ПР.Н.Е.)

Известно е, че Месопотамия (Междуречието) е една от най-ранните цивилизации в историята на човечеството, която е възникнала в югозападната част на Азия. Имената Месопотамия, Междуречие и Двуречие се определят от поречията и прилежащите райони на двете реки – Тигър и Ефрат, и имат значително географско и културно-историческо значение при цялостното изучаване на Стария свят. Плюс това ранната история на Месопотамия изцяло се свързва с три важни енеолитни археологически култури – Ел-Обейд, Урук и Джемдет Насър,¹ които оказват значително влияние върху развитието на държавата в териториален аспект.

Следва да се отбележи, че възникването и укрепването на териториални единства около един своеобразен градски център на принципа на селищни системи от типа на териториална община стават разпространено явление към края на IV хил. пр.н.е. не само в Шумер, но и в съседните области на Акад в Южна Месопотамия. Смята се, че най-рано, още през VI – V хил. пр.н.е., възниква град Ериду, който се намира в Южна Месопотамия, недалеч от крайбрежието на Персийския залив, когато градът вече се оформя като раннодържавно териториално единство. Освен това за втори самостоятелно обособен град, превърнал се в териториална обществено-държавна формация, месопотамската традиция смята т.нар. „Град на работника на метал“, разположен в Южна Месопотамия. Там през същото хилядолетие се обособяват и градовете Ларса, Ларак, Сипар, Шурупак и др., а към края на IV и в началото на III хил. пр.н.е. като по-значими териториални и селищни единства вече се налагат и градовете Ур, Урук, Лагаш, Ларса, Нипус, Акад, Киш, Ума, Ларак и др.²

На свой ред **властта** и управлението в тези териториални формации се съсредоточават отрано в **ръцете на местната родова**

¹ Вж. повече подробности за историческото развитие на Месопотамия във: **Попов**, Вл. История на Стария свят. Велико Търново: Абагар, 2008, с. 78 – 90.

² Вж. пак там, с. 84.

аристокрация, която с бързото разпадане на родовите отношения се превръща постепенно в имуществена аристокрация. Тук много важна особеност представлява обстоятелството, че първите длъжности в управлението са свързани най-вече с развиващите се религиозни култове и вярвания. Поради тази причина още при възникването си гражданските и религиозните длъжности съвпадат, а лицето, което стои начело, носи жреческата титла патеси.³ В случая се забелязва неприкрито концентриране на властта у представители на родовата аристокрация, което е напълно логично явление за онези далечни времена.

Според различни изследователи съществуването на държави на територията на Месопотамия спада към началото на III хил. пр.н.е., което е видно от документи, в които се твърди, че това са малки първични държавни формирания, начело на които стоят царе. Например, както свидетелства **В. И. Авдиев**, в документите от времето на цар Урукагина (XXV – XXIV в. пр.н.е.), взел върховната държавна власт с насилствен преврат, се споменава, че той приоритетно се опира на жречеството, за да реализира своите властови намерения. По този начин владетелят слага тежката си ръка дори върху храмовете владения. От своя страна жреците също потискат населението и искат високо заплащане за извършване на религиозните обреди, като за сметка на това богатите и чиновниците могат безнаказано да ограбват и потискат бедните. Цар Урукагина подчертава като особена своя заслуга, че е прекратил тези злоупотреби и е възстановил древното „право“. Той премахва надзирателите и данъчните чиновници и предоставя на хората свободно да се занимават с работата си; възстановява правата и привилегиите на храмовете, като ликвидира там властта на управника; обявява стопанството на храмовете за собственост на боговете, или го връща на жречеството. Същевременно той намалява заплащането, което жреците получават от населението за извършване на религиозни обреди, с цел да не се подчиняват сиракът и вдовицата на мъжа, у когото е силата. И макар в това изказване да звучи известна демагогия, все пак социалните реформи на Урукагина трябвало да отстояват интересите на средните свободни слоеве от населението и отчасти на жречеството, които в резултат на тези реформи получават редица права и привилегии.⁴

³ Вж. пак там, с. 85.

⁴ Вж. **Авдиев**, В. И. История на Древния Изток. София: Наука и изкуство, 1989, с. 49 – 50.

Благодарение на пълното сливане на властово-политическите и религиозните структури в градовете държави на Месопотамия не е трудно да се досетим, че **най-много привилегии притежават царете и жреците**. И докато при царете различните видове привилегии са предавани по наследство (избирането на царя от боговете, политически права, назначавания на длъжности, притежаване на имущества, икономически облаги и др.), то при жреческото съсловие се водят същински битки за тяхното придобиване, ползване и оползотворяване (на привилегиите). Такива са привилегиите на жреците, свързани с поста на главен жрец на духовен храм (управител), който се е предавал по наследство; независимост на жреците при управление на храмовото имущество; предоставянето им на повисш социален статут в обществената йерархия⁵ и др. Иначе казано, всички установени привилегии в Древна Месопотамия изцяло са приоритет на т.нар. „висши класи“ – царете, духовните жреци и богатите благородници (аристократите), въпреки че за тях (привилегиите) има твърде малко исторически извори.

ПРИВИЛЕГИИТЕ В ШУМЕР И АКАД (XXVIII – XXIII В. ПР.Н.Е.)

Възникването и развитието на древната шумерско-акадска държава преминава през три раннодинастични периода: първи (XXVIII – XXVII в. пр.н.е.), втори (XXVII – XXVI в. пр.н.е.) и трети раннодинастичен период (XXV – XXIV в. пр.н.е.).⁶ Измежду тях Шумеро-Акадското царство достига своя най-голям разцвет през третия период, или през XXIII в. пр.н.е., при цар Нарамсин, когато царството представлява централизирана бюрократична монархия с деспотично управление. При него царската власт и единството на държавата взаимно се крепят на постоянната армия и чиновническия апарат, който лично е зависим от царя и наброява около 5400 души. Владетелите се назовават „царе на Шумер и Акад“, или „царе на четирите страни на света“, като заедно с това личността на царя постепенно започва да се обожествява,⁷ за което огромна роля изиграва могъщественият бюрократичен апарат от различни по

⁵ Вж. последователно: **Авдиев**, В. И. Цит. съч., с. 49; и **Парсънс**, Т. Еволюция на обществата. София: КХ, 2005, с. 87 – 88.

⁶ Вж. подробната характеристика на тези периоди във: **Барсело**, П., М. Тачева, П. Делев. История на древните общества. София: Св. Кл. Охридски, 1992, с. 46 – 48.

⁷ Вж. пак там.

ранг длъжности от рода на чиновници, сановници, писари, наместници, воители колонисти, чужденци наемници и мн. др., обслужващи властовите слоеве.

Наред с постъпателната историческа еволюция на **шумерската държава** в обществото възниква и се формира и робовладелската аристокрация. Тя, освен че пряко защитава своите непосредствени интереси и привилегии, е и важна икономическа сила, която изпълнява управленски и стопански функции в обществото.⁸ Така всички държавни постове и основни жрецески длъжности, на които се крепи **царската власт**, са заемани от представители на **аристокрацията**, за да се поддържат постоянно и водещите структури на държавата.

Според **акад. Н. Ирибаджак** **шумерският град държава** по правило има не повече от 40 – 50 хил. жители. Той включва неголям брой селища, групирани около един град, разположен на хълм, заобиколен със стена и разделен на квартали (отделни съставни селища на града). Всеки квартал има свой бог, който е почитан като господар на квартала, а богът на главния квартал на града се почита като господар на целия град. Тоест именно градът е център на държавната политическа, икономическа, военна и административна власт, на икономическия, политическия, религиозния и културния живот на града държава. Например някои от градовете играят роля и на общошумерски центрове, като освен Ериду такъв е и Нипур, чийто храм на бог Енлил е почитан като общошумерско светилище; Ур, който се слави като голям занаятчийско-търговски център, и др. И още нещо: начело на града държава стои **управник**, за титулуването на когото съществуват две различни титли – **патеси**, или енси, и **лугал**, т.е. цар. За тях в историческата литература съществуват различни тълкувания: от една страна, когато даден град държава завладява или поставя под своя зависимост други градове държави, тогава неговият управник се титулува като лугал, т.е. цар, а от друга страна, управниците на покорените или на зависимите от него градове държави се титулуват като патеси.⁹ Всъщност това са и най-важните управленски персони (заедно с жреците), които реализират царските заповеди и разпореждания.

При едно от поредните обединения на различни градове в границите на шумерската държава (Кир, Ур, Урук, Ериду) в ръцете на

⁸ Вж. **Ирибаджак**, Н. Социологическата мисъл на Древния свят. Том 1. София: Партиздат, 1978, с. 302.

⁹ Вж. пак там, с. 304.

управляващата аристократична върхушка и на жреците в храмовете са съсредоточени огромни богатства и властови ресурси. Същевременно това задълбочава социалното неравенство и битките за власт между различни групи на управляващите елити. Така реално се стига до остро съперничество и борба между царския институт и жречеството в държавата, като през XXV – XIV в. пр.н.е. те влизат в изключително остър конфликт. И за да укрепи още повече авторитета на властта, царската династия присвоява за себе си стопанствата на храмовете,¹⁰ което по същество представлява особен вид царска привилегия.

Що се отнася до **акадската държава**, която просъществува около 120 години, тя също се отличава със **силно централизирана и деспотична царска власт**, опираща се на робовладелската аристокрация и жречеството и разполагаща с могъща военна организация, използвана както за осъществяване на завоевателните походи на акадеските царе, така и за потушаване на въстанията на собствения и на поробените народи.¹¹ По този начин военната върхушка изцяло подпомага функционирането на едноличната царска власт в държавата.

С развитието на древния политически живот се задълбочава социалната диференциация и се изострят противоречията между основните социални групи. Така е, защото най-големите богатства се концентрират в ръцете на царя деспот, а царското стопанство почти напълно поглъща храмовото стопанство и заграбва все повече и повече земи от селските общини. Или, акадеските царе се стремят да заграбят целия поземлен фонд на държавата, като същевременно са най-големите собственици на недвижимо и движимо имущество, на роби и, разбира се, са най-големите експлоататори. Те облагат своите поданици с тежки данъци и всевъзможни тегоби, а в именията им работят множество роби и бедняци от разорените селски общини. Сиреч икономическата власт на акадеските царе деспоти е основата на тяхната политическа власт. И не само това, от своите огромни богатства и владения те правят дарения на робовладелската аристокрация, на храмовете и жреците, на висшите държавни чиновници, раздават им различни длъжности и т.н., и т.н.¹² Всичко това довежда обществото в древната шумерско-акадека държава

¹⁰ Вж. пак там, с. 306.

¹¹ Вж. пак там, с. 308.

¹² Вж. пак там.

жава до диференциране на четири основни категории – аристократи, клиенти на аристокрацията, простолудие и роби, като към елита принадлежат само царят и неговото семейство, главните жреци и висшите чиновници.¹³ С други думи това може да се определи като установяване и урегулиране на **привилегирован статут на аристократичната върхушка и жреческите духовници от страна на авторитарната царска власт в държавата.**

Историческите извори свидетелстват и за още един интересен момент: вождовете на общините в Шумер се ползват с определени привилегии, имат висок обществен авторитет, стоят начело на развиваща се социална структура, а понякога съвместяват и религиозното водачество на една или повече общини и проявяват стремеж към преодоляване на контрола на общността върху техните решения и дейност и към наследяване на властта. Тези лидери осъществяват междуплеменния обмен, имат повече жени от съплеменниците си, взимат подаръци, а най-често придобиват и най-добрата част от добивите на общността дори и когато лично не участват в получаването им.¹⁴ Следователно можем да говорим, че системата от привилегии в шумерската държава се разпростира по вертикала, като достига до много по-ниски равнища, каквито са вождистките общински постове на властта.

От само себе си се разбира, че при такава организация на властта и нейната концентрация в едно лице – царската персона, абсолютно всички **привилегии в Шумер и Акад** са определяни и отпускани от него, както следва: **политически привилегии** – раздаване на високи държавни длъжности от царя на аристократите; тολериране на жреците с различни подаръци и щедри царски дарения по конкретни поводи на висшия аристократичен слой и др.; и **икономически привилегии** – огромни площи и земи, притежавани като владение от царя; самостоятелно присвояване на всички стопанства на религиозните храмове от царската фамилия; най-големият едноличен собственик на роби в царството – владетелят, и др. С една дума можем да обобщим, че **отделните видове привилегии в шумерско-акадската държава имат повече или по-малко ин-**

¹³ Вж. **Кацарски**, Иван. Власт, неравенство и стратификация в преиндустриалните общества. Велико Търново: Фабер, 2007, с. 129; 150.

¹⁴ Вж. **Неделчев**, П. Н. Произходът на светската царска институция в Древния Преден изток през III – II хил. пр.н.е. Шумен: Епископ Константин Преславски, 2004, с. 183.

тегрален характер, защото включват в себе си както политическите, така и икономическите привилегии, което представлява нов момент в тяхното социално развитие през онова далечно време.

ПРИВИЛЕГИИТЕ ВЪВ ВАВИЛОН И АСИРИЯ (XIX – VII В. ПР.Н.Е.)

По данни на историците през XX и XIX в. пр.н.е. Месопотамия все така остава в плен на политическата разпокъсаност и стопанския упадък. Това е видно от разпада на могъщи в миналото градове, което е и основната предпоставка за изграждането на нов политически, икономически и културен център, какъвто е град Вавилон. Така в началото на XIX в. пр.н.е. аморейският владетел Суму-Абум полага основите на първата вавилонска династия, чието тривековно управление (1894 – 1595 г. пр.н.е.) се определя като старовавилонски период (или Старовавилонско царство).¹⁵ Впоследствие Вавилон се превръща в най-големия град на Централна Месопотамия, за да достигне своя апогей при управлението на известния реформатор цар Хамурапи (1792 – 1750 г. пр.н.е.). И тук управлението е строго централизирано, а върховната власт във Вавилон (и изпълнителна, и законодателна, и съдебна, и религиозна) изцяло е съсредоточена в ръцете на царската особа.

При такова деспотично управление на държавата царят се опира на специализирана бюрократична кохорта, като едни чиновници отговарят за отраслите на централното управление, а други управляват от името на царя градове или области. В случая големите градове се управляват от специални наместници на царя, а населението е длъжно да плаща различни данъци – за земята, и по-точно за реколтата от зърно, за градините с фурми, за нивите със сусам, за приплода на добитъка, за риболова. Освен това се събират специално данъци в сребро и царски данъци в натура. Всички тези доходи отиват в царската съкровищница и образуват дворцово имущество, което наред с храмовото се намира под закрилата на закона. Тук специални чиновници следят предаването на данъците в натура (риба, фурми, вълна и т.н.) в централните складове, а плюс това управляват и хората, които зависят от държавата (воините колонисти).¹⁶

Подобна централизация на държавното управление, особено в областта на икономиката, съществува и в други държави от онова време, като например в Мари. Ако се съди по документи от царския

¹⁵ Вж. **Барсело**, П., М. Тачева, П. Делев. Цит. съч., с. 57 – 58.

¹⁶ Вж. **Авдиев**, В. И. Цит. съч., с. 68.

архив, тук се правят месечни отчети, в които се отбелязват изпращането на хора, доставките на добитък, дрехи, мед, плащането на данъци. По документите може да се проследи срочното доставяне на продукти в дворцовите хамбари по случай завръщането на царя. Освен това в други текстове се говори за получаване на пшеница, ечемик, боб, сусамено и маслиново масло, есенции от плодовете на олеандър и рожков, подправки (кимшон, кориандър и шафран) и различни вина. Тоест тези продукти се доставят както за царската трапеза, така и за нуждите на заупокойния жертвен ритуал. Очевидно, царят притежава голямо животновъдно стопанство, в което има стада бикове, крави, телета, овце, агнета, козли, магарета и мулета. В царската съкровищница се пазят големи количества скъпоценни камъни и метали: лазурит, планински кварц, злато и сребро, скъпоценни изделия – пръстени, огърлици, верижки, съдове, брадвички, предмети от вносно черно дърво и освен това колесници. А за тези скъпоценни метали отговаря специална царска палата. И още, злато за бижутерските работилници се купува извън пределите на държавата, като се получава във вид на дарения и жертви.¹⁷ С други думи казано, става въпрос за перфектно смазан механизъм за получаване на привилегии от страна на царя.

Разбира се, цялата система от бюрократично управление на държавата се възглавява от царя, получил според учението на жреците върховната власт уж непосредствено от ръцете на боговете. Така например в увода към Сборника със закони Хамурапи гордо казва за самия себе си: „Боговете Ану и Енлил призоваха мене, Хамурапи, славния и благочестив владетел (...) Аз, Хамурапи, съм пастир, назован от Енлил (...) създаден от Син (...) закрила на страната (...) дракон на царете, побратим на бог Забаба (...) бог на царете, узнал мъдростта (...) вечен царски потомък, силен цар, слънце на Вавилон, озарил със светлина страната (...) Мардук ме прати да управлявам хората и да даря на страната благоденствие“¹⁸. Тези представи за божествено утвърждаване, и дори за божествен характер на царската власт намират отражение в цялостното упражняване на властта, което ясно проличава от прословутия Законник на Хамурапи – един от първите качествени нормативни документи за регламентиране на обществените отношения в дълбоката древност.

В Законите на Хамурапи се диференцират три основни социални категории, чиито представители са назовани с термините „авелум“, „мушкенум“ и „вардум“, и в които (закони) се защитават

¹⁷ Вж. пак там.

¹⁸ Цит. по: **Авдиев**, В. И. Цит. съч., с. 69.

правата на свободните граждани, тяхната лична и частна собственост. Особеното е, че само в един параграф (202) се прави разлика между хората с по-високо и с по-ниско социално положение, като акцентът пада върху негативните прояви: ограничаване на произвола на лихварите, гарантиране на правото на заложенниците, лишаване от свобода за тежки престъпления и др. Тези закони обаче въобще не отменят рязката поляризация на обществото (богати – бедни), огромното неравенство между хората и **привилегиите на висшия елит (царя и слоевете около него)** във вавилонската държава. Ето какви например са тези привилегии:¹⁹ **1) от политическо естество** – раздаване на дворцови земи в условно владение на видни царски чиновници, специални възнаграждения на воински представители за вярна служба на царя, отделен (нов) царски съд с приближени на царското семейство съдии, получаване от царя на парцели, земя, къщи, градини, добитък и др. от войници и чиновници (за предана царска служба); **2) от икономическо естество** – царски привилегии от рода на: огромен поземлен фонд, множество дворци, несметни богатства, храмови стопанства, многобройни роби, безценна лична съкровищница и др.; **3) от духовно естество** – обожествяване (и окултяване) на царя, при което царете сами са се смятали за питомци на боговете и наследници на тяхната власт; писане на специални химни за царя; строителство на храмове, скулптиране на статуи и пр. почести само и единствено за царя – владетел на държавата, и др. Тук е очевидна прогресивна тенденция на увеличаване на различните видове царски привилегии в сравнение с фактите от предходните древни държави и независимо от обстоятелството, че е налице по-добра законодателна система в обществото (Законите на Хамурапи).

Другата антична източна държава – **Асирия**, чиято роля значително нараства през VIII – VII в. пр.н.е., се приема като първата голяма държава от типа на империите в Древния свят. Цялата история на Асирия е изпълнена с непрекъснати последователни войни срещу всички нейни съседни държави, както и срещу значително по-далечни територии, в които живеят множество племена и народи и има различни по вид държавни организации. Тогава асирийските царе ограбват с военна сила богатствата и богатата на древноизточните народи и Асирия става най-

¹⁹ Вж. повече подробности за изложените привилегии във: **Авдиев**, В. И. Цит. съч., с. 68; 86; **Ирибаджак**ов, Н. Цит. съч., с. 314 – 315; и **Барсело**, П. и др. Цит. съч., с. 60 – 62.

богатата държава по онова време, нейните търговци контролират напълно столетия наред международния търговски обмен. Естествено характерът на държавната организация и на царската власт е типичен за Древния Изток, като властта на асирийските царе достига до абсолютизъм и представлява развит до крайна степен древноизточен деспотизъм.²⁰

В Древна Асирия централната власт е свързана с развит държавен апарат, характеризиращ се с множество длъжности, които заедно с тези за управление на отделните територии достигат докъм 150. А пък висшата администрация около царя се свежда до лица, които имат неговото високо доверие, командват дворцовия живот, войската, провинциалната администрация и др. И още, административният апарат е по подобие на месопотамските формации, като функциите на отделните чиновници не са строго разграничени, но между тях има строго установена йерархия на командване и подчиненост. Те например се занимават с различни въпроси – административни, финансови, военни, съдебни и др., а в отделните територии и градове се назначават еднолични ръководители, които по същество се смятат за представители на царя и имат твърде голяма власт (управляват цялата местна администрация и намиращите се на тяхно разположение военни сили).²¹

Както и в редица други държави на Древния Изток, така и в Асирия – изтъква В. Авдиев – голям и основен собственик на централната власт е държавата в лицето на царя, който се счита за върховен владетел на цялата земя. Царете разполагат с обширен поземлен фонд и раздават големи имоти земи на видни военачалници, знатни придворни и чиновници. А това води до укрепване на частното земевладение. Запазени са редица документи, в които става дума за продажба на ниви, градини, кладенци, сгради, и дори цели райони. А отделни богати представители на едрата чиновническа или придворна аристокрация имат по няколко хектара земи, закупуват нови земи, градини, роби, дават заеми и т.н. Заедно с това големи имения владеят не само царете, а и храмовете. Тези имения се ползват с редица привилегии: земите, дарени от царя със специални грамоти, се освобождават от данъци; царят раздава земя на военните заселници, като ги задължава да бъдат на военна служба, и др.²²

²⁰ Вж. Попов, Вл. Цит. съч., с. 136.

²¹ Вж. пак там.

²² Вж. Авдиев, В. И. Цит. съч., с. 286.

Може да се каже, че системата на асирийското държавно управление почти изцяло е в служба на тогавашните царе, защото всички управленски нишки се събират в царския дворец, при съответните висши чиновници на държавата. Така обширната територия на държавата се управлява от малоброен, но сложен държавен апарат, който ползва разнообразни царски привилегии. Например от данъци се освобождават само аристократите и някои градове, в които големите жречески колегии имат голямо влияние (такива са Вавилон, Борсипа, Сипар, Нипур, Ашур и Харан, освободени от различните облагания и повинности в полза на царя). Тези градове разполагат с известни права на самоуправление. Обикновено асирийските царе със специални укази потвърждават тези права на големите градове или на знатните аристократи – най-често наместници на области. Освен това царствените грамоти, които се дават на аристократите, често съдържат добавки, с които даденият аристократ се освобождава от повинности. А данъци и мита се събират въз основа на статистически списъци, които се съставят по време на преброяване на населението и на имуществото. В запазените списъци се посочват имената на хората, техните роднински взаимоотношения, имуществото им, по-точно описват се земите, които им принадлежат, освен това се споменава името на човека, на когото те трябва да плащат данък.²³

В политическия живот на Асирия голямо влияние имат не само придворната аристокрация, военните и чиновничеството, но и висшите представители на жречеството, които, освен че са от близката свита на царя, са и консуматори на редица други привилегии (дарения, специални имоти, облекчени данъци и др.) в древното източно общество.

Нека обобщим накратко казаното за развитието на привилегиите през този докласически античен период от време на човешката история.

Първо. Преди всичко трябва да изтъкнем, че привилегиите през този исторически период имат ярко подчертан и изразен родов характер въпреки наличието на някаква царска власт в социалните общности по онова време. Тоест това не са класически политически привилегии, поради което могат да се детерминират като **родови привилегии**, защото обслужват кръжащите около водача роднински слоеве, включително и формиралата се родова аристокрация в древните архаични общества.

²³ Вж. пак там, с. 290.

Второ. Една от най-отличителните специфики на еволюцията на **родовите привилегии в Древния свят** е, че те прогресивно започват да **се налагат** и увеличават във времето преди всичко и най-вече **при функционирането на едноличната царска власт на различните политически династии**. Те са властови привилегии, или такива изгоди и предимства на властта, които управниците сами за себе си (и царските семейства) налагат в ущърб на всички останали хора в древните общества.

Трето. В голямата си част **тези привилегии не са узаконени** и са плод на чисто субективни егоистични и волни действия на съответните царски велможи и респективно не подлежат на никакъв социален контрол поради абсолютната и деспотична царска власт и гигантското неравенство между управляващите елити и огромните маси от хора.

Четвърто. През разглежданата историческа епоха е налице и нещо много показателно от гледище на **регламентацията на привилегиите** (и на редица други социални дейности), което се свързва със Законите на Хамурапи във вавилонската държава. И макар че и по преди има закони (както е в Шумер), този Законник на вавилонския цар е от изключително значение, защото съпровожда първите стъпки на публичната власт в държавата. По този повод, както свършено точно изтъква **проф. М. Семов**, Законникът на Хамурапи представлява политически инструмент и политическо оръдие за разпределение на средствата за производство и обмяна и произтичащото от него разпределение на функциите на публичната власт. В него точно се изяснява кой е собственик на земята (най-първо царят, след това тези, на които той е дал земя), определят се наемните отношения, лихварството, ролята на държавните лица – чиновниците, съдиите, лесничите и т.н. Сиреч политическата и административната дейност за спазване на закона са едни от главните дейности на публичната власт,²⁴ което изобщо не изключва и регламентацията на едни или други привилегии в обществения живот.

Пето. Важно е да се отбележи и още нещо съществено: с течение на историческото време и еволюцията на човешките общества през древността последователно и систематично **привилегиите** започват да напускат своите „политически одежди“, **прехвърляйки се и в други обществени сфери – икономическата и духовната**. Това е новост в далечната от нас древна социална действителност, защото привилегиите излизат от тесните рамки на политическото, особено към края на интерпретирания тук исторически период. А

²⁴ Вж. **Семов**, Минчо. Политиката – теория и история. София: Партиздат, 1984, с. 41.

дали това е трайна тенденция, която ще се пренесе и в идното социално-историческо и политическо развитие, ще проличи от следващите страници на този труд.

Литература

1. **Авдиев, В. И.** История на Древния Изток. София: Наука и изкуство, 1989.
2. **Барсело, П., М. Тачева, П. Делев.** История на древните общества. София: Св. Кл. Охридски, 1992.
3. **Ирибаджаков, Н.** Социологическата мисъл на Древния свят. Том 1. София: Партиздат, 1978.
4. **Кацарски, Иван.** Власт, неравенство и стратификация в преиндустриалните общества. Велико Търново: Фабер, 2007.
5. **Неделчев, П. Н.** Произходът на светската царска институция в Древния Преден изток през III – II хил. пр.н.е. Шумен: Епископ Константин Преславски, 2004.
6. **Парсънс, Т.** Еволюция на обществата. София: КХ, 2005.
7. **Попов, Вл.** История на Стария свят. Велико Търново: Абагар, 2008.
8. **Семов, Минчо.** Политиката – теория и история. София: Партиздат, 1984.